

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 3, p. 105-123, June 2012

FUZÛLÎ VE JOHN DONNE'DA AŞK TEMASININ İŞLENİŞİNİN MUKAYESESİ

A COMPARATIVE STUDY OF THE LOVE THEME IN FUZÛLÎ AND JOHN DONNE

Hilal KAYA PhD.

Candidate at Middle East Technical University English Literature

Abstract

The aim of this study is to analyse 5th, 20th and 33rd ghazels from *Türkçe Divân* of Fuzûlî, one of the greatest poets of Divân literature, and the most significant metaphysical poet, John Donne's such early poems as *The Triple Fool*, *Twickenham Garden* and *Love's Exchange* in a comparative manner. The depiction of love, heartache and how love is effective on the poet's state of mind will be studied in these aforementioned works. Both of the poets regard love as something painful and beloved as someone who constantly tortures the lover. The perplexing, disparate and shocking images that are used by both poets when they describe the nature of love will be underlined. Under the light of these studies, the conclusion that both Fuzûlî and Donne make references to human love and sanctify the concept of love in their poems will be reached.

Key Words: Fuzûlî, Divân, John Donne, human love.

Öz

Bu çalışmanın amacı, Divan edebiyatımızın en büyük şairlerinden biri olan Fuzûlî'nin *Türkçe Divân*'ından 5., 20. ve 33. gazellerinde ve İngiliz edebiyatının en önemli Metafizik şairi olan John Donne'mın *Üç Kere Budala*, *Twickenham Bahçesi* ve *Aşk'ın Alışverişi* gibi bazı ilk dönem şiirlerinde 'aşk' temasının karşılaştırmalı olarak tahlil edilmesidir. Adı geçen eserlerde aşkın tasvir edilişi, aşk acısı, aşkın şairin ruhsal durumuna nasıl tesir ettiği, Cennet bahçesi ve Cupido imgeleri ve feleğe isyan gibi konular incelenecektir. Her iki şair de aşkı acı veren bir duygu ve sevgiliyi de acı çektiren bir varlık olarak ele almaktadır. Fuzûlî ve Donne'mın aşkı betimlerken kullandıkları şaşırtan, aykırı ve çarpıcı

imgelerin altı çizilecektir. Bu incelemeler ışığında hem Fuzûlî'nin hem de Donne'ın şiirlerinde beşeri aşka göndermeler yaptığı ve nihayetinde aşk kavramını yücelttikleri sonucuna ulaşılabacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, Divân, John Donne, beşeri aşk.

Giriş:

Aşk konusu her yönüyle dünya edebiyatı tarafından asırlarca kullanılmış bir olgudur. Belki de bu yüzden edebiyatta en sıklıkla karşılaşılan tema aşktır denilebilir çünkü yüzyıllardır birçok yazar ve şair aşktan esinlenmiş ve muhteşem eserler üretmişlerdir. Tanımlanması ve ifade edilmesi çok güç olan bu kavram, farklı kültür ve dinlere göre de çok farklı şekillerde algılanmıştır.

Aşk terimi Arapça kökenli bir kelime olup sözlükte; “şiddetli ve aşırı sevgi çok ziyade sevgi, şiddetli muhabbet, sevda, candan sevme, ittiba, alâkâ (Cebecioğlu 73), insanı belli bir varlığa, nesneye ya da evrensel bir değere doğru sürükleyip bağlayan gönül bağı, insan tarafından, temelde kendi dışındaki en yüce varlığa, varlıklara veya güzelliklere duyulan aşırı ve yoğun sevgi (Cevizci 99), sevginin son mertebesi, sevginin insanı tam olarak hükmü altına alması, varlığın aslı ve yaratılış sebebi (Uludağ 58) manalarına gelmektedir.

Lügatlerde aşk kelimesinin sarmaşıkla yakından manası olduğu ifade edilerek, sarmaşık kelime kökü olan “aşeka”nın aşktan türediği ifade edilmektedir. Âşık da tıpkı sarmaşık misali sevgiliyi kuşatması, onun besininden yani canından ve ruhundan istifade ederek yaşamaya devam etmesi yönünden sarmaşık ile benzerlik arz etmektedir. Ayrıca hem tatlı hem ekşi olan bir çeşit meyveye de “uşuk” denerek aşkın hem sevgiliyle muhabbet sonucu yaşanan mutluluk sarhoşluğu, hem de ayrılık sonucu yaşanan hoşnutsuzluğu ifadesiyle benzerlik göstermektedir (Uludağ 11). Aşkın, aşike isimli yeşillendikten sonra ufalanıp sararan bir ağaç isminden alındığı da ifade edilmektedir.

Aşk; sevenin, sevilenden başka bir şeyi gözünün görmemesi, sevgiye dair her şeyin sevgiliyi hatırlatıp güzel ve yaratılmış tüm varlıkların sadece sevgiliyi hatırlatmasıdır. Sarhoşluk hali, sevenin her şeyde sevgiliyi görmesine sebep olduğu için âşık her gördüğüne “Bu Odur” diye bakarak her şeyi sevmeye başlar ve aşk giderek bir tek kişiden çıkarak her varlıkta teselli bulmaya başlar. (İbn Arabî 78) Öyle ki; âşık, konuştuğu her kişiyi, her hayvan ve bitkiyi sevgilinin birer muhabbet lafzı olarak görme haline girer.

Klasik Türk edebiyatında ise, aşk bir beladır; âşık da bu belaya katlanmalıdır. Sevgilinin veya sevgiliye ait güzellik unsurlarından birinin mevzuu bahis olduğu her yerde bir de âşık vardır. “Âşık daha çok maddi güzelliğe bağlıdır.” (Temizkan 1) Aşığın muhabbet meclisindeki nevaleri, gam yemek ve kan içmektir. Âşık olan kişinin mesleği her gün ah etmektir. Bütün ömrü ayrılık içinde geçer ve aynı zamanda da yalnızdır. Tek dostu ve arkadaşı sevgilinin gamıdır. Bu temaları en güzel işleyen Klasik Türk Edebiyatı şairlerinden Fuzûlî ve örnek şiirleri sonraki bölümde işlenecektir.

Fuzûlî

Divan edebiyatının önde gelen şairlerinden biri olan Fuzûlî Türk edebiyatında en büyük lirik şair olarak ünlüdür. Mazıoğlunun da altını çizdiği gibi,

Fuzûlî küçük yaşta, daha mahalle mektebinde kız çocuklarla birlikte ders okurken şiir yazmaya başlamıştır. *Türkçe Divan*'ının önsözünde şiire olan meylinin doğuştan geldiğini, yaratılışındaki şiir sevgisi tohumunun o mektebin havasından nem kaparak filizlenip geliştiğini, böylece oradaki güneş yüzlü güzellerin şevkiyle şiirler yazdığını ve az zamanda şairliğinin herkesçe kabul edildiğini yazar (7)... Şiir Tanrı'nın bazı kullarına bahşettiği bir lütuftur. Bu lütfu Tanrı'nın kendisine [Fuzûlî'ye] de bahşetmiş olduğunu söyler. (19)

Fuzûlî, aşk ve ıstırapın şairidir. Onun şiirlerindeki lirizmin temeli, gazellerinde ve musammatlarında terennüm ettiği konu aşktır. "Fuzûlî'nin aşkı menşe itibarıyla beşeri aşktır." (Mazıoğlu 21) Bu fikir daha sonra incelenecek olan gazellerde ayrıntılı şekilde açıklanacaktır. Fuzûlî gazellerinde dünyadaki güzellere duyulan beşeri aşkı yücelterek maddi hazların üstüne çıkarır. Bu tür aşk kişiye başka türlü bir mutluluk ve engin bir haz vermektedir.

Fuzûlî Farsça divanının mukaddimesinde kendi hayat hikâyesinin belli başlı noktalarıyla, şiir sanatı ve şairlik mesleği hakkındaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir: "Gazel âşık'ın gönül derdini şefkatli sevgilisine açması veya maşukun kendi halini sadık âşık'ına bildirmesi için yazılır... Gazelin kendine mahsus bir dili ve muayyen bir kelime âlemi vardır." (Tarlan'dan alıntılanmıştır 6)

Fuzûlî bir âşıktır. Bütün güzelliklere karşı çok hassastır. Bu yüzden her zaman uzviyeti ile bildikleri arasında kalmış ve bu iki dünyayı birleştirmeye çalışmıştır. Tarlan'ın da belirttiği gibi,

İslami esaslar üzerinde yükselen metafizik tefekkürü onu [Fuzûlî'yi] mecazdan uzak tutmak isterken, beşeri hassasiyeti onu masivaya çekmektedir. Dikkat edilirse o, daha ziyade beşeri güzellikler üzerinde durmuş ve oradan hakikate atlamıştır. Devrinin büyük âlimlerinden olan Fuzûlî, mütedeyyin bir insandır. Dinin hudutları içinde afif bir hayat yaşamıştır. Onun ruhi yürüyüşünü eserlerinin kronolojik manzarasından bir parça anlamak kabilsen de ne yazık ki, divanlar huruf-ı heca sırasıyla tertip edildiği için bu imkândan mahrumuz. (9)

Fuzûlî'nin gazellerinde kullandığı aşkı ayrıntılı şekilde incelemek için aşkın iki türü ve bunların tarihçelerinin tekrar üzerinden geçilmesi gerekmektedir.

Beşeri/İlahi Aşk ve Sevdâ: Beşerî aşk boyutundaki sevdâ ile ilahî aşk boyutundaki sevdâ arasındaki önemli bir fark mevcuttur. Her iki sevdânın da temelinde aşk vardır. Ancak bu aşkların hem mahiyetleri (aşk kavramı, her ne kadar Varlık'ın tek olması sebebiyle özde tek ise de ortaya çıkış biçimine bağlı olarak birinin temelinde beşerî aşk, birinin temelinde ise ilahî aşk vardır) hem de ortaya çıkış biçimleri birbirinden farklıdır. Azîzüddîn Nesefî, beşerî aşkın ortaya çıkışını şu şekilde ifade etmektedir: "Aşk bir âteştir. Âşık düşer ve bu âteşin mevzi'î gönüldür ve bu âteş göz yoluyla gönle gelir ve gönülde tavattun eder" (131). Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi, beşerî aşk, göz yoluyla gönle giren, yani dışarıdan içeriye (gönle) giren bir aşktır. İlahî aşkın ortaya çıkış biçimi ise beşerî aşkın ortaya çıkış biçiminden oldukça farklıdır. Çünkü ilahî aşk, ruhların elest meclisinde Allah ile yaşadıkları vuslat sırasında başlamış ve dünyaya gelişle birlikte unutulmuştur. Ancak bu aşkın unutulmuş olması, onun yok olduğu anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla da insan unutulmuş olmasına rağmen, hâlâ bu aşkı

potansiyel olarak kendisinde taşımaktadır. Söz konusu bu aşkın potansiyel olmaktan çıkıp tezahür edebilmesi için, sadece bu unutkanlık durumunun ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Bu bilgilerden de anlaşıldığı gibi, vücutta bulunan dört sıvıdan (eski tıp anlayışına göre; safra, dem, balgam, sevdâ) biri olan, sevdâ sıvısının artması neticesinde ortaya çıkan bir akıl hastalığı olan “sevdâ (kara sevdâ)/aşk melankolisi” ve manevî bir uyanış neticesinde tasavvuf yoluna giren kişinin manevî yolculuğun başlangıcındaki durumunu ifade eden “sevdâ”, her ikisinin de temelinde “aşk” faktörü bulunması bakımından birleşmekte; fakat bu aşklar, mahiyetleri ve ortaya çıkış biçimleri bakımından oldukça farklılık göstermektedirler. Ancak söz konusu iki aşkın mahiyeti ve ortaya çıkış biçimi oldukça farklı olmakla beraber, her ikisi de insan üzerinde benzer etkiler meydana getirmekte ve buna bağlı olarak da kara sevdaya tutulan kişinin hâlleri ile manevî yolculuğun ilk basamaklarında olan kişinin hâlleri birbirine benzemektedir. Daha önce de ifade etmiş olduğumuz gibi, söz konusu belirtilerin başında, toplumdaki kaçarak yalnızlığa yönelme eğilimi gelmekte ve şiddetli bir hüznün de bu duruma eşlik etmektedir. Yani hem beşerî aşk hem de ilahî aşk insan üzerinde aynı etkileri meydana getirmektedir.

Buna bağlı olarak da Klasik Türk Edebiyatında, manevî yolculuğu gerçekleştiren kişinin durumu, kara sevdaya tutularak toplumdaki uzaklaşan ve yalnızlığa yönelen kişinin durumu vasıtasıyla ifade edilmektedir. Yani burada söz konusu olan şey, kara sevdaya tutulan kişinin toplumdaki kaçma ve yalnızlığa yönelme eğilimi ile manevî yolculuğu gerçekleştiren kişinin, maksada ulaşma yolunda engel teşkil eden sosyal hayattan uzaklaşması arasındaki zahirî benzerliktir. Hem beşerî aşkın hem de ilahî aşkın insan üzerinde aynı etkileri meydana getirdiğini ve bu benzerliğin sadece zahirî boyutta olduğunu Selçuk Eraydın şu sözlerle ifade etmektedir: “Mecazî aşka tutulan insanlardaki hâllerin, ilahî mecrâda seyredenlere şeklen benzediklerini söyleyebiliriz. Hakikate mecaz köprüsünden geçildiği ifade edilir. Sevdiklerine kavuşamayan kimseler yemeden içmeden kesilirler, gözlerine uyku girmez olur, kimseyle konuşmazlar, daima sevdiklerini düşünürler. İlahî aşk basamağı olan halvete giren mürid de gönlünü Allah sevgisiyle doldurmak için az yiyecek, az uyuyacak, az konuşacak ve daima Mevlâ'sını düşünecektir” (139, 140). Bu sözlerden de anlaşıldığı gibi, her iki aşk da toplumdaki uzaklaşma eğilimine sebep olmakta ve kişinin sosyal hayatla ilgisini asgarî düzeye indirmektedir. Bu durum da kişiye, zihnini sevgilisiyle daha fazla meşgul etme imkânını vermektedir ki, bu husus ilahî aşk için oldukça önemlidir. Çünkü ilahî aşk, insanın kendi içinde yaptığı bir nevi kazı işlemi neticesinde ortaya çıkmaktadır ve bunun gerçekleşebilmesi için zihni bir yoğunlaşma gerekmektedir.

John Donne ve Metafizik Şiir

İngiltere’de özellikle on yedinci yüzyılda yaygın olarak görülen şiir türüne ‘metafizik şiir’ denir. Bu türün başlıca temsilcisi olan John Donne ve şiirleri için metafizik terimini ilk olarak John Dryden ve Samuel Johnson kullanmışlardır. “Johnson metafizik imgeyi ‘uyuşmazlıkların uyuşması’ olarak tanımlıyor ve [bu tür] şiirin temsilcilerinin en bağdaşmaz düşünce ve öğeleri, onlara boyunduruk takarak, zorla bir araya getirmeye çalıştığını belirtiyor.” (Bozkurt 9)

Metafizik şiirin temel özelliği ‘çarpıcı imgeler’ (conceit) kullanmasıdır. Normalde kişinin aklına gelmeyecek benzetmeler ile ‘bağdaşmazı bağdaştırabilmiştir’ John Donne şiirlerinde. Bu çalışmada Donne’ın dünyasal ve oyunlu olarak kabul edilen ilk dönem şiirlerinden örnekler verilecektir.

1) Fuzûlî'nin 5. *Gazel* ve Donne'ın *Üç Kere Budala* adlı şiirlerinde 'Vefasız Sevgili Teması':

5. *Gazel*

1. Ey bî-vefa ki âdet oluptur cefâ sana
Bi'llah cefadır olma demek bî-vefa sana
2. Geh nâz ü geh kirişme vü geh işvedir işin
Cânın sevenler olmasa yiğ âşnâ sana
3. Bin cân olaydı kâş men-i dil-şikestede
Tâ her biriyle bir kez olaydım fidâ sana
4. Aşkından mübtelalığımı ayb eden sanır
Kim olmak ihtiyâr iledir mübtelâ sana
5. Ey dil ki hecre düzmeyip istersin ol mehi
Şükr et bu hâle yoksa gelir bir belâ sana
6. Et gül gâmımda eşk ruh-i zerdim etti âl
Bildirdi ola sûret-i hâlim sabâ sana
7. Düşmez çü şâh kurbu Fuzûlî gedâlara
Ol şehden iltifat ne nisbet bana sana

5. *Gazel*

1. *Ey vefasız! Cefa etmek sana adet olmuştur. Billahi! Vefasız olma demek sana cefa etmektir.*
2. *İşin bazen naz, bazen kaşla gözle cilve yapmak, bazen de işve ve edadır. Canını sevenler seni tanimasalar daha iyi.*
3. *Ben gönlü kırılmışta keşke bin can olsaydı da her biriyle kendimi bin kez sana feda etseydim.*
4. *Aşkında tutkunluğumu ayıplayan kimse, sana tutulmak insanın kendi elinde sanır.*
5. *Ey gönül! Ayrılığa dayanamayıp o ay yüzlü sevgiliyi istiyorsun. Bu haline şükret. Yoksa başına yüz bela gelir.*
6. *Ey gül! Senin gamında, gözyaşı sarı yüzümü al etti. Sabah rüzgarı halimi sana bildirdi mi acaba?*

7. Fuzûlî! Madem ki, yoksullar için padişaha yakınlık mümkün değildir, o padişahattan ne sana ne de bana iltifat olabilir.

Üç Kere Budala

Çifte budalayım biliyorum:
Sevmekle kalmıyor, sevdiğimi söylüyorum
İnleyen dizelerle.
Yine de benim yerimde olmayacak bilgiç nerde,
Sevdiği olmaz demiyorsa hele?
Yer kabuğundaki dar, kıvrımlı yarıklar
Deniz suyunun zararlı tuzunu nasıl süzüp alırsa,
Düşümdüm ki yatıştır benim de içimdeki acılar,
Dizeler arasından süzülüp arınırsa.
Ölçüye vurulan derdin acısı diner biraz;
Şiirin kösteğiyle eski huysuzluğu kalmaz.

Ama bunu yaptığım gün de,
Adamın biri, sanatını ve sesini göstereceğini diye,
Acımı besteleyip söylemeye kalkıyor;
Bir çoğuna haz vererek, şiirin gem vurduğu derdi alıyor,
Yine ortaya salıyor.
Aşk ve derdi anlatır şiir özünde;
Ama sanmayın ki okuyunca eğlendiren yanlarını!
Oysa şarkıya dökülünce büyüyor ikisi de,
Duymayan kalmıyor ikisinin de şanını.
Benim çifte budalalığım böylece üçü buluyor.
Biraz bilge olanlar, budalanın en iyisi oluyor.

(John Donne, şiirin İngilizcesi için Ek 1'e bakınız.)

Hem Fuzûlî hem de Donne şiirlerinde âşık oldukları kişinin kendilerine verdiği cefayı dile getirmektedirler:

1. Ey bî-vefa ki âdet oluptur cefâ sana
Bi'llah cefadır olma demek bî-vefa sana
(Fuzûlî V/1-2)

Çifte budalayım biliyorum:
Sevmekle kalmıyor, sevdiğimi söylüyorum
İnleyen dizelerle.
Yine de benim yerimde olmayacak bilgiç nerde,
Sevdiği olmaz demiyorsa hele? (Donne 1-5)

Fuzûlî, sevdiği kişinin ona acı çekirtmesinin farkındadır ve bu durumu seve seve kabul eder. Öte yandan Donne sevdiğinin onu sevmemesinden ve bu aşkı dile getirdiğinden ötürü kendisini budala olarak sıfatlandırır. Donne'a göre böyle kendisi gibi olan bütün umutsuz âşıklar budaladır çünkü sevdalarının sonunda acı olduğunu bilseler de sevmeye devam ederler.

Donne'ı Fuzûlî'ye yakınlaştıran fikir, her ikisinin de gam ve keder dolu bir sevdaya bilinçli bir şekilde tutulmalarıdır.

Tüm diğer şairler gibi Donne ve Fuzûlî de aşklarını dile getirmek için nazıma başvurur. Hem Fuzûlî hem de Donne sevdiklerinin acımasızlıklarını doğaya ve doğanın parçalarına şikâyet ederler. Fuzûlî şöyle demektedir:

6. Et gül gâmımda eşk ruh-i zerdim etti âl
Bildirdi ola sûret-i hâlim sabâ sana
(Fuzûlî V/11-12)

Yukarıdaki beyitte Fuzûlî sabah rüzgârının, onun aşk derdini sevgiliye anlatacağını ummaktadır. Aynı şekilde Donne da aşkının ıstırabını bir teşbih kullanma yoluyla doğaya anlatmaktadır. Donne'nın şikâyetlerinin doğa aracılığı ile sevgiliye ulaşıp ulaşmayacağı belirtilmez ama her iki şairi birbirine benzer kılan özellik ikisinin de aşk acısını hafifletmeyi istemesi ve doğadan medet ummasıdır:

Yer kabuğundaki dar, kıvrımlı yarıklar
Deniz suyunun zararlı tuzunu nasıl süzüp alırsa,
Düşümdüm ki yatıştır benim de içimdeki acılar,
Dizeler arasından süzülüp arınırsa. (Donne 6-9)

Fuzûlî'nin gazeli son iki beyite kadar Donne'nın şiirine şairlerin çaresiz bir sevdaya bile tutulmaları ve bütün günlerinin acı ve üzüntü içerisinde geçirmeleri bakımından çok benzemektedir. Ancak Fuzûlî, gazelin sonunda mahlasını kullanarak sosyal bir mesaj vermektedir. Buradaki mesajda beşeri aşk bahsi yoktur:

7. Düşmez çü şâh kurbu Fuzûlî gedâlara
Ol şehden iltifat ne nisbet bana sana
(Fuzûlî V/13-14)

Öte yandan Donne şiirinin sonunda nasıl üç kez budala olduğuna dikkat çekmektedir. Onu budala yapan ilk unsur âşık olmasıdır. İkincisi aşkını şiire dökmesidir ve onun budalalığının sonuncu nedeni ise birisinin onun şiirini bestelemesi ve aşk acısının yeniden uyanmasına yol açmasıdır.

Adamın biri, sanatını ve sesini göstereceğini diye,
Acımı besteleyip söylemeye kalkıyor;
Bir çoğuna haz vererek, şiirin gem vurduğu derdi alıyor,
Yine ortaya salıyor.
Aşk ve derdi anlatır şiir özünde;
Ama sanmayın ki okuyunca eğlendiren yanlarını!
Oysa şarkıya dökülünce büyüyor ikisi de,
Duymayan kalmıyor ikisinin de şanını.
Benim çifte budalalığım böylece üçü buluyor. (Donne 13—22)

2) Fuzûlî'nin 20. *Gazel* ve Donne'in *Twickenham Bahçesi* adlı şiirlerinde 'Platonik Aşk Teması ve Cennet-Bahçesi İmgesi':

20. *Gazel*

1. Ey gül ne aceb silsile-i müşg-i terün var
Ve'y serv ne hoş cân alıcı işvelerin var
2. Acıtdı meni acı sözün tünd nigâhun
Ey nahl-i melâhat ne aceb telh berün var
3. Peykânları ile doludur çeşm-i pür-âbum Ey
bahr sağınma senün ancak güherün var
4. Ol seng-dile nâle-i zârün eser itmiş Ey
dil sana bu zevk yeter tâ eserin var
5. Işk içre gönül düne ki men bî-hodem ancak
Ey gafil özünden senün ancak haberün var
6. Çoh bahduguna gamze ilen bağrın üzersen
Her kime ki banmazsan anunla nazaran var
7. Işk ehline ol mâh Fuzûli nazar itmiş
Sen hem özünü göster eğer bir hünerin var

20. *Gazel*

1. *Ey sevgili! Ne acayip (hayret verici) taze misk kokulu zincirin (saçın) var. Ve ey servi (sevgili!) Ne hoş can alıcı işvelerin var.*
2. *Acı sözün, sert bakışın bana elem verdi. Ey güzellik fıdanı! Ne belalı acı meyven var.*
3. *Yaş dolu gözüm sevgilinin attığı okların temrenleriyle doludur. Ey deniz! Sadece senin incin var zannetme.*
4. *Ağlayıp inlemen o taş yürekliye (sevgili) tesir etmiş. Ey gönül! İnleme gibi bir eserin var oldukça sana bu zevk yeter.*
5. *Gönül, aşk içinde yalnız ben kendimden geçtim deme. Ey gafil! Ancak senin kendinden haberin var.*
6. *Yan bakışınla (gamze) baktığın çok kimsenin bağrını parçalarsın. Her kime bakmazsan ona iyilik ediyorsun demektir.*
7. *Fuzûlî, o ay yüzlü sevgili âşıklara bakıp teveccüh göstermiş. Eğer bir hünerin varsa, sen de kendini göster.*

Twickenham Bahçesi

İç çekişlerle mahvolmuş, boğulmuşum gözyaşında,
Baharın peşinde buraya geliyorum;
Hem gözlerime iyi gelecek, hem kulaklarıma,
Her derde deva merhemler bulurum diyorum,
Ah, oysa aslında kendime hainlik ediyorum:
Yanımda getirdiğim örümcek-aşk her şeyi değiştirir,
Cennet yemişini bile zehire dönüştürür;
Üstelik bu yer cennete tam benzesin diye,
Yılanı da alıp getirdim birlikte.

Keşke bahar yerine kış olsaydı da
Bu yerin görkemini karartsaydı;
Şu ağaçlara şiddetli bir don vursaydı da,
Bana gülüp alay etmeleri yasaklansaydı;
Ama, ne bu utanca katlanabilirim şimdi,
Ne de bahçeden gidebilirim, ey Aşk, o halde,
Bari buranın duyarsız bir parçası olayım ben de;
Adamotuna çevir beni, inleyip durayım,
Ya da taştan çeşmeye çevir, yıl boyu ağlayayım.

Siz, âşıklar, billurdan küçük şişelerinizle gelin de;
Aşkın şarabı olan gözyaşlarımı alın;
Ve sonra sevdiğinizin gözyaşlarından tadın evinizde;
Tadı tıpkı benimkisi gibi olmayanlar sahtedir, inanın.
Yazık ki, yüreği gözlerine yansımaz insanın,
Kadının ne düşündüğü de gözyaşlarından belli olmaz;
Ne giydiği gölgesinden nasıl belli olmazsa;
Ah, ne acayip bir cinsiyet ki bu, sadık olanı hiç bulunmaz;
Biri hariç, ki o da beni öldürsün diye sadık aslında.

(John Donne, şiirin İngilizcesi için Ek 2'ye bakınız.)

Yukarıdaki şiirler birbirlerine, şairlerin sevgililerini anlatmak için kullandıkları imgeler, ihanetlerini anlatan imajlar açısından benzetmektedir. Ayrıca cennet bahçesini çağrıştıran mekânlar her iki şiirde de aynı etkide kullanılmış ve İlk Günaha atıfta bulunulmuştur.

1. Ey gül ne aceb silsile-i müşg-i terün var
Ve'y serv ne hoş cân alıcı işvelerin var

(Fuzûlî XX/1-2)

Yukarıdaki beyitte sevgilinin yüzü güle, boyu serviye benzetildiğinden gül ve serv kelimeleri açık istiare yoluyla sevgili yerine kullanılmıştır. Dahası gül ve servi bir bahçenin parçalarıdır. Bu imgeler şiirde çizilmek istenen bahçe fikrini işaret eder ve okurun tüme varım yoluyla parçaları bir araya getirmesi beklenir.

2. Acıtdı meni acı sözün tünd nigâhun
Ey nahl-i melâhat ne aceb telh berün var

(Fuzûlî XX/3-4)

Donne'in şiirindeki "cennet yemişi, bahar, bahçedeki yılan, ağaç ve meyvesi" gibi imgeler ise dolaylı olarak İncil'de Eden Bahçesini (Garden of Eden) akla getirir.

Cennet yemişini bile zehire dönüştürür;
Üstelik bu yer cennete tam benzesin diye,
Yılanı da alıp getirdim birlikte. (Donne 7-9)

...

Şu ağaçlara şiddetli bir don vursaydı da,
Bana gülüp alay etmeleri yasaklansaydı;
Ama, ne bu utanca katlanabilirim şimdi, (Donne 12-14)

Tıpkı yılan/şeytan tarafından yasak meyveyi yemeye ikna edilen Havva'nın Âdem'i de 'yoldan çıkarması' ve mutsuz etmesi gibi şair kendini Âdem'e benzetir ve sevgilisine olan aşkının onu mutsuz ettiğini, sürekli ağladığını belirtir. Âdem ve Havva'nın Cennet Bahçesinden kovuluşu hikâyesine gönderme yapan şair, aşk acısının da nasıl katlanılmaz olduğunu ve cennet gibi bir bahçede bile oranın tadını çıkaramadığına işaret eder:

Ne de bahçeden gidebilirim, ey Aşk, o halde,
Bari buranın duyarsız bir parçası olayım ben de;
Adamotuna çevir beni, inleyip durayım,
Ya da taştan çeşmeye çevir, yıl boyu ağlayayım.

Siz, âşıklar, billurdan küçük şişelerinizle gelin de;
Aşkın şarabı olan gözyaşlarımı alın; (Donne 15-20)

Fuzûlî şiirinde ayrıca platonik aşka da atıfta bulunmaktadır. Platonik aşk ilişkisinde, sevilen aşığının ruhani esin kaynağı olur ve onu tinsel ya da manevi duygu ve düşüncelere yönlendirmede yardımcı olur. Fiziksel hazdan ziyade kişinin kendisinin kendi olduğu için âşık olma durumu söz konusudur.

7. Işk ehline ol mâh Fuzûli nazar itmiş
Sen hem özünü göster eğer bir hünerin var

(Fuzûlî XX/13-14)

Platonik aşk konusu Donne'in şiirinde de işlenmektedir. Platonik aşk acısı çeken şair bu aşkın ona çok ağır geldiğini ve insanlardan kaçıp yalnız köşelere sığındığını şöyle anlatmaktadır:

İç çekişlerle mahvolmuş, boğulmuşum gözyaşında,
Baharın peşinde buraya geliyorum;
Hem gözlerime iyi gelecek, hem kulaklarıma,
Her derde deva merhemler bulurum diyorum,
Ah, oysa aslında kendime hainlik ediyorum:
Yanımda getirdiğim örümcek-aşk her şeyi değiştirir, (Donne 1-6)

3) Fuzûlî'nin 33. *Gazel* ve Donne'in *Aşkın Alışverişi* adlı şiirlerinde Feleğe ve Aşk Tanrısına (Cupido'ya) Hitapları:

33. *Gazel*

1. Sabrum alup felek mana yüz min belâ virür
Az olsa bir meta' ana il çoh bahâ virür
2. Düşdüm belâ-yı ıška hıredmend-i asr iken
İl şimdi menden aldığı pendî mana virür
3. Sanman aceb rutab yirine virse la'l-i ter
Nahlî ki kan yaşum ana neşv ü nema virür
4. Hâk-i deründür ol ki dün ü gün sevâb için
Hem aya sürme hem güneşe tûtiyâ virür
5. Kılmaz kabul sûret-i ikbâli munca kim
Âyine-i vücûduma cevrün cila virür
6. Ney kimi cismüm oldu ohundan delük delük
Dem vurduğumca yirlü yirinden sadâ virür
7. Her derdsüzden umma Fuzûli devâ-yı derd
Sabr eyle ol ki derd virüpdür deva virür

33. *Gazel*

1. *Felek sabrımı alıp yerine bana yüz bin bela verir. Bir mal az olursa el ona çok para verir.*
2. *Asrın akıllısı iken aşk belasına düştüm. El benden aldığı nasihati şimdi bana veriyor.*
3. *Kanlı gözyaşımınla sulanarak yetişmiş bir fidan, hurma yerine parlak la'l verirse hayret etmeyin.*
4. *Senin kapının toprağı, gece gündüz sevap için hem aya sürme hem de güneşe tutya verir.*
5. *Senin cevrin ve cefan vücudumun aynasını bu kadar cilaladığı halde ikbal ve saadetin yüzünü göstermez.*
6. *Vücudum okundan ney gibi delik delik oldu. Nefes verdikçe her yerinden sada verir.*
7. *Fuzûlî, her dertsizden derdinin dermanını umma. Sabret derdi veren (Tanrı) devasını da verir.*

Aşkın Alışverişi

Ey Aşk, senden başka her şeytan,
Aldığı ruhun karşılında bir şey verirdi.
Senin arkadaşların her gün sarayda,
Zaten onların çömezi olan insanlara
Şiir, avcılık, kumar sanatı dağıtıp duruyor.
Ama en çok veren bana hiçbir şey düşmüyor;
Aşağılanmış insana daha da alçalmak kalıyor.

Şu anda senden lütuf filan istiyor değilim;
Sahte bir gözyaşı, iç çekiş ya da yemin için.
Ne de ayrıcalık peşindeyim, sana başvururken,
Doğa'nın yasalarına karşı şimdi ben.
Gerçekten imtiyaz bunlar; sana özgü hepsi de
Ve senin kullarına: Aşkın gözdesi değilse,
Yalan yere asla edemez kimse

Güçsüzlüğünü ver bana, kör et beni;
Hem de senin kulun olarak; hem gözümü hem aklımı.
Kör et ki, Aşk, bilmeyeyim, aşk mı bu;
Görmeyeyim hiç aşkın çocuksuluğunu.
Benim acılarımı onun bildiğini
Başkalarının da bilmesini ben bilmeyeyim; yoksa
Sevgi dolu utancımın yeni bir acı eklenir çektiğim acılara.

Ama hiçbir şey vermesen de haklısın,
İlk kıpırtılarına inanmadım çünkü senin;
Zoru görünceye kadar direnen küçük kasabalar,
Savaş yasalarınca, artık şart koşamazlar.
Aşk savaşında da benim durumum aynı işte:
Bağışlamak için anlaşma öneremem kendisine;
Ben zorladım çünkü Aşk'ı, bu yüzünü göstermeye.

Öyle bir yüz ki; yeter tek bir buyruğu bile,
Bir ülkeyi putperestlikten vazgeçirmeye;
Nereye giderse gitsin, istediği zaman,
Yeminliyi manastırdan çıkarır, ölüyü mezarından;
İki kutbun ikisini de bir anda eritir,
Çöllerin ortasında kentler geliştirir,
Yeraltında sayısız madenler yaratır.

Bana da öfkeleni Aşk sonunda,
Ama öldürmüyor. Geleceğin isyancılarına
Örnek olacaksam; ders alacaksa eğer
Kesilip incelenmemden, henüz doğmamış kişiler;
Öldür ve parçala beni Aşk! Çünkü bu işkence
Senin amacına ters düşüyor; nedeniyse:
İşkence çarkından çıkan ceset pek gelmez incelemeye.
(John Donne, şiirin İngilizcesi için Ek 3'e bakınız.)

Yukarıdaki şiirlerde, şairler kaderlerine hitap ederek başlarlar söze. Fuzûlî feleğe teessüf eder.

1. Sabrum alup felek mana yüz min belâ virür
Az olsa bir meta' ana il çoh bahâ virür

(Fuzûlî XXXIII/1-2)

Felek, Fuzûlî'ye yüz bin bela ve dert vererek onun sabrını çok pahalıya almış olur. Fuzûlî bu konuya bir analogi yaparak değinir; tıpkı pazarda bir malın az olunca çok pahalıya satılması gibi, kendinde çok fazla sabır vardır ama diğerlerinde o kadar çok değildir bu yüzden onun sabrını almak isteyen Felek karşılığında Fuzûlî'ye yüz bin dert verir.

Öte yandan, aynı tür bir sesleniş Donne'nın şiirinde de vardır. Şair Aşk'a seslenir ve onun kendisi ile ne kadar da acımasız bir şekilde pazarlık yaptığını iddia eder.

Ey Aşk, senden başka her şeytan,
Aldığı ruhun karşılığında bir şey verirdi.
Senin arkadaşların her gün sarayda,
Zaten onların çömezi olan insanlara
Şiir, avcılık, kumar sanatı dağıtıp duruyor.
Ama en çok veren bana hiçbir şey düşmüyor;
Aşağılanmış insana daha da alçalmak kalıyor. (Donne 1-7)

Şairin burada seslendiği Aşk, Aşk Tanrısı Cupido'dur¹. Aşk tanrısı olan Cupido'yu Donne, şiirinde bir tanrı olarak değil de birçok şeytandan biri olarak görmektedir. Üstelik Donne, Aşk kelimesini bazen de sevgilisine hitap olarak kullanmaktadır. Yani böylece şiirde Aşk üç boyutlu bir varlık olarak işlev görmektedir; Cupido, aşk duygusu ve sevgili.

Şu anda senden lütuf filan istiyor değilim;
Sahte bir gözyaşı, iç çekiş ya da yemin için.
Ne de ayrıcalık peşindeyim, sana başvururken,
Doğa'nın yasalarına karşı şimdi ben.
Gerçekten imtiyaz bunlar; sana özgü hepsi de (Donne 8-12)

Mitolojik bir imge olan Cupido'nun bahsi Klasik Türk edebiyatında bulunmasa da onun varlığının izleri ya da benzetmeleri Fuzûlî'nin gazelinde altıncı beyitte izlenebilir:

6. Ney kimi cismüm oldı ohundan delük delük
Dem vurduğumca yirlü yirinden sadâ virür

(Fuzûlî XXXIII/11-12)

¹ Roma mitolojisinde aşk tanrısıdır ve Venüs'ün oğludur. Genellikle ok ve yay taşıyan, küçük ve kanatlı bir oğlan olarak tasvir edilir. Okları kurbanın kalbine isabet ederse onu aşık ederler. Cupido adı Latince 'arzu' anlamına gelmektedir.

Şair yukarıdaki beyitte aşkın okları yüzünden vücudunun delik deşik olduğuna dikkat çekmektedir. Ancak Fuzûlî elbette burada mitolojik yaratık olan Cupido'nun oklarını doğrudan kastetmez. Fuzûlî sevgilisine “vücudum okundan delik delik oldu” diye feryat eder. Bu gazelde aşkın oklarından bahsedilmesi durumu ve aşk acısının ok yarasına benzetilmesi ilginçtir. Dahası, aşkın kişilere fırlatmakta maharetli olduğu ve ruha/kalbe işleyen oklar, Donne ve Fuzûlî'nin böyle dokunaklı şiirler yazmalarını sağlayan güçtür.

Dahası, Fuzûlî'nin delik deşik olmuş vücudu tasavvuf edebiyatından bir benzetme ile anlatılmaktadır çünkü şair vücudunu, delikli ve üflemleri bir çalgı olan neye benzetir ve bu deliklerden de ses çıktığını ifade eder. Ayrıca aşkın okları sevgilinin kalbe isabet eden bakışları olarak da ele alınabilir. Her ne bağlam ve anlamda olursa olsun iki şiirde de aşkın oklarının kullanılması bir benzerlik oluşturmaktadır.

Fuzûlî'nin ve Donne'nin şiirlerinde bulunan ve ilgi gerektiren bir başka ortak özellik ise iki şairin de diğer tüm şairler gibi şiirlerinde bolca mübalağalara yer vermesidir. Fuzûlî, gazelinin dördüncü beyitinde sevgilinin güzelliğini abartarak tasvir etmektedir:

4. Hâk-i deründür ol ki dün ü gün sevâb için
Hem aya sürme hem güneşe tûtiyâ virür

(Fuzûlî XXXIII/ 7-8)

Beyitten de anlaşılacağı üzere, Fuzûlî'nin sevdiği kişi o kadar güzeldir ki güneş ve ay sevgilisinin kapısının toprağını gözlerine sürme olarak çekerler ve bu şekilde parlaklıklarını korurlar.

Donne da şiirinde sevgilisinin yüzünün güzelliğini mübalağa yoluyla anlatmaktadır. Her seven insan için sevgilisi ne kadar güzel ve kusursuz ise şair de bu düşünceye dikkat çeker:

Öyle bir yüz ki; yeter tek bir buyruğu bile,
Bir ülkeyi putperestlikten vazgeçirmeye;
Nereye giderse gitsin, istediği zaman,
Yeminliyi manastırdan çıkarır, ölüyü mezarından;
İki kutbun ikisini de bir anda eritir,
Çöllerin ortasında kentler geliştirir,
Yeraltında sayısız madenler yaratır. (Donne 29-35)

Sevgili o kadar güzeldir o kadar güçlüdür ki şair, yapılması en zor işlerden örnekler vererek onun güzelliğini anlatılır: O öyle güzeldir ki her sözü yerine getirilir ve o inanmayanları bile yola getirebilir. İnzivaya çekilmeye karar vermiş insanı kararından döndürür.

Son olarak her iki şiir de âşık'ın güçsüzlüğünü, umutsuzluğu ve çaresizliğini anlatarak sona ermektedir.

7. Her derdsüzden umma Fuzûli devâ-yı derd
Sabr eyle ol ki derd virüpdür deva virür

(Fuzûlî XXXIII/13-14)

Bana da öfkeleni Aşk sonunda,
 Ama öldürmüyor. Geleceğin isyancılarına
 Örnek olacaksam; ders alacaksa eğer
 Kesilip incelenmemden, henüz doğmamış kişiler;
 Öldür ve parçala beni Aşk! Çünkü bu işkence
 Senin amacına ters düşüyor; nedeniyse:
 İşkence çarkından çıkan ceset pek gelmez incelemeye. (Donne 36-42)

Fuzûlî, her kim ki aşk acısı çekiyorsa sabır etmekten başka bir çaresi olmadığını iddia etmektedir ve bir nevi kendinden sonra âşık olup onun gibi acı çekecekler uyarıda bulunmaktadır. Aynı tavırda, Donne da şiirinde Aşk'a seslenir. Şayet Aşk onun yaptığı hataları yapmamaları için Donne'dan sonraki yaşayacak insanlara bir ibret dersi vermeyi planlıyorsa, Donne Aşk'tan kendisini daha fazla yıpratmadan bir an önce canını almasını ister. Yoksa uzun zaman aşk acısı çekmiş bir ceset olarak sonraki insanlara onları uyarma babında bir örnek teşkil etmeyebilir. Kendinden sonra gelecek kuşaklar, konuyla ilgilenen doktorlar ve tıp öğrencileri, onun aşk acısından ölmüş olan bedenini inceleyerek bu vaka üzerinde çalışmalar yapabilirler.

Sonuç olarak, dünyanın ayrı köşelerinde yetişmiş iki şair olan Fuzûlî ve John Donne'ın eserlerinde birçok benzerlik bulunmaktadır. Onları bu çalışmanın konusu ve birbirine benzer yapan ana unsur aşktır. Her iki şair için de aşk bir sevgiliye karşı yaşanan bir beşeri bir duygu olarak başlar ama daha sonra bu duygu maddi dünyayı aşar, hiçbir dünyevi maddenin engel olamayacağı ve ancak sezgi gücü ile keşfedilen değişik bir everene dönüşür. Sevgilinin vefasızlığı, Aşk tanrısı (Cupido) ve cennet bahçesi imgeleri, feleğe isyan etme gibi konular Fuzûlî'nin 5., 20. ve 33. gazellerinde ve Donne'ın *Üç Kere Budala*, *Twickenham Bahçesi* ve *Aşkın Alışverişi* adlı şiirlerinde mukayese edilip benzer fikir ve duygular ön plana çıkarılmıştır.

KAYNAKÇA

Azîzüddîn, Nesefî. *İnsân-ı Kâmil* (çev. Ahmet Avni Konuk). İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2004.

BOZKURT, Bülent. *John Donne Seçilmiş Şiirler*. Çev. Bülent Bozkurt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994.

CEBECİOĞLU, Ethem, "Aşk", *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber Yay., 1997

CEVİZCİ, Ahmet, "Aşk", *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yay., 2002.

ERAYDIN, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001

İbn Arabî, *İlahi Aşk*. Çev. Mahmut Kanık. İstanbul: İnsan Yay., 2003.

MAZIOĞLU, Hasibe. *Fuzûlî ve Türkçe Divan'ından Seçmeler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.

TARLAN, Ali Nihad. *Fuzûlî Divanı Şerhi Cilt I*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.

TEMİZKAN, Mehmet. *Hayret-i Divanında Aşık*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi. Ankara, 1986.

ULUDAĞ, Süleyman. "Aşk", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yay., 1991.

EK 1

The Triple Fool

I am two fools, I know,
For loving, and for saying so
In whining poetry ;
But where's that wise man, that would not be I,
If she would not deny ?
Then as th' earth's inward narrow crooked lanes
Do purge sea water's fretful salt away,
I thought, if I could draw my pains
Through rhyme's vexation, I should them allay.
Grief brought to numbers cannot be so fierce,
For he tames it, that fetters it in verse.

But when I have done so,
Some man, his art and voice to show,
Doth set and sing my pain ;
And, by delighting many, frees again
Grief, which verse did restrain.
To love and grief tribute of verse belongs,
But not of such as pleases when 'tis read.
Both are increased by such songs,
For both their triumphs so are published,
And I, which was two fools, do so grow three.
Who are a little wise, the best fools be.

Source: Donne, John. *Poems of John Donne*, vol I.
E. K. Chambers, ed. London: Lawrence & Bullen, 1896. 14.

EK 2

Twickenham Garden

Blasted with sighs, and surrounded with tears,
Hither I come to seek the spring,
And at mine eyes, and at mine ears,
Receive such balms as else cure every thing.
But O ! self-traitor, I do bring
The spider Love, which transubstantiates all,
And can convert manna to gall ;
And that this place may thoroughly be thought
True paradise, I have the serpent brought.

'Twere wholesomer for me that winter did
Benight the glory of this place,
And that a grave frost did forbid
These trees to laugh and mock me to my face ;
But that I may not this disgrace
Endure, nor yet leave loving, Love, let me
Some senseless piece of this place be ;
Make me a mandrake, so I may grow here,
Or a stone fountain weeping out my year.

Hither with crystal phials, lovers, come,
And take my tears, which are love's wine,
And try your mistress' tears at home,
For all are false, that taste not just like mine.
Alas ! hearts do not in eyes shine,
Nor can you more judge women's thoughts by tears,
Than by her shadow what she wears.
O perverse sex, where none is true but she,
Who's therefore true, because her truth kills me.

Source: Donne, John. Poems of John Donne. vol I.
E. K. Chambers, ed. London: Lawrence & Bullen, 1896. 29-30.

EK 3

Love's Exchange

Love, any devil else but you
Would for a given soul give something too.
At court your fellows every day
Give th' art of rhyming, huntsmanship, or play,
For them which were their own before ;
Only I have nothing, which gave more,
But am, alas ! by being lowly, lower.

I ask no dispensation now,
To falsify a tear, or sigh, or vow ;
I do not sue from thee to draw
A *non obstante* on nature's law ;
These are prerogatives, they inhere
In thee and thine ; none should forswear
Except that he Love's minion were.

Give me thy weakness, make me blind,
Both ways, as thou and thine, in eyes and mind ;
Love, let me never know that this
Is love, or, that love childish is ;
Let me not know that others know
That she knows my paines, lest that so
A tender shame make me mine own new woe.

If thou give nothing, yet thou 'rt just,
Because I would not thy first motions trust ;
Small towns which stand stiff, till great shot
Enforce them, by war's law condition not ;
Such in Love's warfare is my case ;
I may not article for grace,
Having put Love at last to show this face.

This face, by which he could command
And change th' idolatry of any land,
This face, which, wheresoe'er it comes,
Can call vow'd men from cloisters, dead from tombs,
And melt both poles at once, and store
Deserts with cities, and make more
Mines in the earth, than quarries were before.

For this Love is enraged with me,
Yet kills not ; if I must example be
To future rebels, if th' unborn
Must learn by my being cut up and torn,

Kill, and dissect me, Love ; for this
Torture against thine own end is ;
Rack'd carcasses make ill anatomies.

Source: Donne, John. Poems of John Donne. vol I.
E. K. Chambers, ed. London: Lawrence & Bullen, 1896. 35-36.